

Nyttårsmottakelse 10. januar 2024 Hamar biskop

Kjære alle sammen!

Vi står hver dag i store og krevende samfunnsutfordringer. Er det noe 2023 viste oss, så er det at vi lever i en urolig verden. Derfor hadde vi lyst til å benytte biskopens nyttårsmottakelse til å samle noen av oss, som gjennom samskaping og samarbeid jobber for å møte denne nåtida og framtida her vi bor. Det er til hjelp å kjenne seg som et stort lag. Å starte året på denne måten tror og håper jeg kan være en nyttig måte å markere inngangen til det nye året på, og å løfte blikket.

Så hjertelig velkommen alle sammen!

«Betongen her er følelsesløs, og blokkene vi bor i er kvalt i tåke. Men jeg er en påfugl!» synger gruppa Karpe.

Låten som heter Påfugl ble opprinnelig skrevet til ett-årsmarkeringen etter 22. juli-terroren. Karpe hadde konsert her på Hamar sist sommer for over 15.000 tilskuere. Det var en begivenhet som skaper en stolthet av å være norsk og å tilhøre et fargerikt og flerkulturelt Norge. En opplevelse av mangfold og fellesskap som gir håp. Jeg vil begynne med et slikt lyspunkt når jeg skal prøve å oppsummere – og se framover. Å skulle prøve å oppsummere ett år er en umulig oppgave. Egentlig er det ikke helt rettferdig heller, å skulle trekke frem *noe*, fra så *mye*. Men skyggene som også har lagt seg over året som gikk, har fått meg til å grunne på et spørsmål når jeg tenker på 2023: «*Hva betyr det å kunne stå i det ubehagelige?*» For vi er i ei tid der dette føles som et påtrengende spørsmål. «Nå er det alvor», sies det fra flere hold.

Lys og mørke

Dette ærverdige huset vi er samla i, har stått her siden 1888, gjennom ulike tider. Det har fungert som både bispebolig og senere som administrasjon for Hamar bispedømmeråd og Hamar biskop. Huset har rommet mye historie. Tenk bare på Biskop Schjelderup, som tok avgjørelsen om at Ingrid Bjerkås kunne ordineres som kirkas første kvinne. Eller Biskop Rose, som besluttet at Siri Sunde kunne gjeninnsettes som prest etter å ha inngått partnerskap. Bare to eksempler, men dette er jo også beslutninger som fikk ringvirkninger mye lengre enn i kirka, ja, jeg tenker det har vært en viktig del av samfunnsutviklinga i Norge. Og denne historien vil for alltid være knytta til Hamar og Hamar bispedømme.

Det mange ikke vet, er at her bodde også NS-biskopen Dagfinn Zwilgmeyer. Biskop Henrik Hille ble forvist fra Hamar i februar 1942, og selv om bispegården for det meste stod tom, har altså disse veggene også huset en NS-biskop under en del av krigen.¹ Det er også en del av historien til dette stedet.

For alle historier har ofte flere sider. Det er sjeldent noe er utelukkende positivt eller bare negativt. Det er lys og det er mørke. Det enkelte menneske, folket og verden –

¹ Andresen, Knut. 2023. «Hamar bispegårds historie». Side 38.

ja, alt har som regel minst to sider. Dette ble veldig tydelig for meg i møte med flyktninger på Tolga i november, en kommune som har tatt imot mange ukrainske flyktninger den siste tida. Der fikk jeg høre flere vitnesbyrd om vonde opplevelser i det å bryte opp og reise fra eget land som er i krig, det å komme til et ukjent sted langt hjemmefra, og sorg og frykt over det som skjer. Men jeg hørte også om gode menneskemøter, og fortellinger om hvordan de var tatt imot i lokalsamfunnet. Det var masse håp og framtidstro også, og en stå-på-vilje til å komme videre. Vi vet at også i 2024 vil det kunne komme et stort antall flyktninger fra Ukraina til kommunene våre, slik som Tolga. Alle de som kommer bærer med seg sin historie, sine sorger, sin kjærlighet, og sitt håp og mot. Vi har alle noe å kunne gi, men også alle noe å lære og ta imot, i disse møtene av lys og mørke.

Hva betyr det å stå i det ubehagelige?

I adventstida gikk adventskalenderen «Snøfall» på NRK. Det ble mye debatt. Serien plasserte en kreftsyk mor midt i historien om julenissen og eventyrland. Hører det ubehagelige hjemme i det koselige? Vi har nok ulike grenser for det, og for noen ble det for mye. For andre igjen ble det en anledning til vise hvordan livene er for mange akkurat nå, i hverdagen, men ikke minst i jula. Ifølge FHI er det over 300 000 mennesker i dag, som lever med, eller som tidligere har hatt kreft. Mange av disse er også en mor.

Hånd i hånd i livet finnes oppturen og nedturen. Gleden og sorgen. Kreften og jula. Krigen og freden. Alt dette møtes i verden hele tida. I menneskelivet. Lys og mørke.

Det har jo alltid vært der siden skapelsens morgen, lys og mørke. Men, nå føles det allikevel som dette er noe som truer i større grad. Det er noe med hele verdenssituasjonen. Om menneskeverdet og samholdet som er under press, eller kanskje rettere sagt, under angrep. Det er så mye usikkerhet. Så mange ting som rører seg på en gang. Selvfølgelig er vi også påvirket av tilgangen vi har på informasjon, og mengdene av dette. Klarer vi å håndtere alt sammen? Klarer vi å møte dette med en positiv kraft som gjør at menneskeheten og skaperverket vil klare å stå oppreist også i framtida?

Sikkerhet og beredskap

I Lars Myttings siste bok, "Skråpånatta" holder den aldrende presten Kai Schweigaard en preken etter krigsutbruddet i mai-dagene 1940, der han advarer mot svart-hvitt tenkningen inn i en usikker og urolig tid. Han sier:

"Mange er de som tror at grusomheter er noe som tilligger andre folkeslag. Jeg sier dette fordi vi sjelden gjenkjenner faren. Den er lumsk, den kommer helst i en skikkelse vi ikke før har sett. Derfor kan vi ikke lære av historien, for det onde vender alltid tilbake med nytt ansikt. Hva vi må gjenkjenne, er hatet i oss selv".²

Skremmende ord. En litterær måte å fortelle at man aldri kan hvile. At man alltid må kjempe for rett, og mot det onde og destruktive krefter. Forsvarskommisjonen, under

² Mytting, Lars. 2023. "Skråpånatta" s. 303-305

ledelse av Knut Storberget, sier det slik i sin rapport som kom i vår: vi lever nå i en ny sikkerhetspolitisk tid, preget av uro, usikkerhet og konfrontasjon.

Dette ser vi hver dag på TV, og bildene og fortellingene som deles er hjerteskjærende, og det kommer oss stadig nærmere.

Totalberedskapskommisjonen, som også kom med sin rapport i år, påpeker at folk og nasjon må ruste seg for det som kommer. Den sier at vi må ta høyde for flere og langvarige og mer sammensatte hendelser og kriser. Lederen av totalberedskapskommisjonen, Harald Sunde hadde et hovedbudskap da han presenterte kommisjonens arbeid for biskopene i høst: - Nå er det alvor! sa han. Likevel lå det i kommisjonens budskap håp, særlig i det vi greier å skape sammen.

Totalberedskapskomiteen er et omfattende samarbeid i fredstid, men selvsagt særlig i kriser og krig. Veldig mange av oss her i dag (gjester under nyttårsmottakelsen – red. anm.) jobber i organisasjoner og virksomheter som har særskilte oppgaver i dette arbeidet. Jeg vil derfor si at jeg setter stor pris på dette samarbeidet, ikke minst gjennom Statsforvalterens fylkesberedskapsråd. At vi har et slikt forum er en del av den rustningen som bygges opp for det som kommer.

Totalberedskapskommisjonen peker på at Den norske kirke er en viktig psykososial ressurs i totalberedskapssammenheng. Vi fikk se dette under håndteringen av ekstremværet "Hans". Kirkas ansatte bidro i rammede lokalsamfunn med åpne kirker, tente lys, samtaler og tilstedeværelse på evakueringscentre. Kirkas innsteg til beredskapsarbeidet er å bidra med å skape trygghet for befolkningen. Dette handler om hva våre ansatte kan bidra med av kompetanse og tilstedeværelse i alle lokalsamfunn. Vi jobber jo med dette daglig.

Men det handler også om de unike kirkebyggene som finnes i alle lokalsamfunn. I kriser åpnes i særlig grad disse rommene der vi vet folk finner tilhørighet og mening. Kirkebyggenes betydning understrekes av medlemsundersøkelsen som Den norske kirke gjennomførte nå i høst, hvor 3 av 4 mener det er viktig at kommunene vedlikeholder kirkebyggene. At vi i tillegg har fått på plass kirkebevaringsprogrammet, som skal sikre bevaring og vedlikehold på toppen av dette, er derfor svært gledelig. Da sikrer vi også at kulturarven vår består for kommende generasjoner. For storsamfunnet tenker jeg det også er viktig i et beredskapshensyn, da vil vi fortsatt ha de best egnede rommene for håndtering av sorg tilgjengelig for befolkningen. Derfor vil jeg også løfte fram viktigheten av gode planer og godt samarbeid også lokalt, mellom kirke og kommune.

Sannhet og forsoning

De to rapportene som jeg nå har nevnt har et nåtids- og framtidsperspektiv. Det har også rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen. Den har i tillegg et tilbakeskuende blikk. Fornorskningen av samer, kvener, norskfinner og skogfinner er vond lesning, der særlig staten, men også Den norske kirke har bidratt til systematisk undertrykkelse av mennesker og folkegrupper. Det er tankevekkende og vanskelig å høre enkeltfortellinger, men det er helt nødvendig for å kunne ta det innover seg. Det må vi bruke tid på. Den norske kirke har sagt at den ikke bare ønsker erkjennelse av

den uretten den har begått, men et oppgjør. Det betyr at det må bli en endring, og at det må gjøres gjennom en grundig og god prosess.

Det gir rom for læring, det er tid for forandring – og det gir håp om forsoning.

I Hamar bispedømme er vi i gang med arbeidet. Samisk utvalg som ble opprettet i 2022, er nå utvidet med representanter for skogfinnene, som vil være et viktig forum for arbeidet videre med kommisjonens rapport. Jeg vil også benytte anledningen til å løfte frem det gode samarbeidet vi nå utvikler med Innlandet Fylkeskommune med tanke på markering av 6. februar, samenes nasjonaldag.

Noe av det første jeg gjorde som biskop var å ta initiativ til å møte det skogfinske miljøet. Det førte til et sterkt møte på Svullrya i mai, med flere skogfinske organisasjoner, og med lokale historielag. Flere bispedømmer deltok også, og Kirkerådet var med.

Vi fikk høre at det ikke er én historie, men flere. Virkeligheten artet seg forskjellig fra sted til sted. Blant annet fikk vi høre om Carl Axel Gottlund, som var finsk folkeminnesamler m.m. Han fikk brev fra Finnskogen om at han ikke trengte å sende flere finske bøker fordi de lokale prestene forbød folk å bruke finsk. Dette satt i folk lenge. Det gjorde at man ikke tok vare på sitt språk og kultur. Slike historier er det mange av, og vi må bare erkjenne at kirka har bidratt til dette.

I 2024 og i årene som kommer må denne rapporten følges opp. Det er et ansvar vi har i kirka, men også i samfunnet ellers. La oss bruke anledningen til å lytte, lære, erkjenne og beklage. Vi har alle tapt noe gjennom fornorskingsprosessen. Så er målet å åpne for mangfoldet i større grad. At alle kan kjenne tilhørighet, ja, hvor det er rom for alle. Det handler ikke bare om et oppgjør med historien, men hvordan vi i dag utvikler et flerkulturelt og livssynsåpent samfunn preget av åpenhet, respekt og tillit.

Klima

På tampen av fjoråret kom Dubai-avtalen på plass. Å si at denne avtalen vil løse klimakrisen vil være å dra det langt. Den er heller, som politisk kommentator Lars Nerud Sand i NRK sier det, “bevis på hvor små fremskritt alle verdens land evner å gjøre når det må skje i takt”. Jeg er den første til å innrømme at dette er svært krevende. På den ene siden er det selvsagt forståelig at det sitter langt inne å fase ut fossil energi for nasjoner som har nærmest dette som sin primærinntekt. Folk blir jo rike av dette, og vi i Norge vet jo at landet vårt er en av de beste velferdssamfunn nettopp på grunn av oljeinntekter.

Samtidig blir man jo fortvilet over at man ikke kommer lengre. At vedtaket fortsatt bærer preg av at man er enig om hva som må gjøres, men ikke hvordan man skal gjøre det. At det er noe der framme som skal skje, men ikke nå. Det er ikke rart at man kan miste nærmest troen på at dette er mulig å endre.

Jeg håper og tror det. Vi har egentlig ikke noe valg. Det handler om vår felles hjemplass og vårt felles livsgrunnlag. **Håp og tro er avgjørende i denne kampen for verdens framtid.**

Ordenes betydning

I alle disse rapporter og avtaler som jeg har henvist til har det vært stor bevissthet på bruk av ordene, språket. Man må være presis og konsis. Være ærlig og redelig, men ikke skremmende. Vi *kan* også lese ordene som dommedagsprofetier. Kirkas oppgave er å løfte fram håp som er troverdig, og som skaper handling gjennom nåde og kjærlighet.

Det er kraft i ordene vi velger å bruke. Jon Fosse sa det slik i sitt nobelforedrag:

«Eg har for så vidt alltid visst at dikning kan redda liv, kanskje har den til og med redda mitt eige».³

Fosse har helt rett. Ord kan redde liv. Dessverre kan det også ta liv. Vi tar alle våre valg av hvilke ord vi bruker. Om vi velger å si noe pent, oppløftende eller sårende. Det kan hver og en av oss bestemme oss for selv. Vi må finne ut av hvordan vi møter våre medmennesker, spesielt i en tid der usikkerheten råder. Vi hører hard polemikk mellom folk nå. Det rapporteres om økende antisemittisme i hele verden. Det er mobbing på nett, hverdagsrasisme. Vi kan velge å være motstemmen til dette. Ta en annen side.

Noe av det farligste, er når vi avhumaniserer andre. Min kollega i Borg, som for tida også sitter i regjeringens ekstremismekommisjon, har en gang foreslått et 11. bud: Du skal ikke avhumansiere din neste. For det handler i siste instans om tillit. Tillit til hverandre. Tillit til demokratiet. Det er bekymringsfullt å se at de demokratiske verdiene er under press flere steder. Også her i landet skjer det ting mellom folkevalgte og befolkning som utfordrer tilliten.

I 2024 markerer vi 1000 år for Kristenretten. Det handler om at man gikk fra et maktsamfunn til et rettssamfunn. Spørsmålet er jo om man går nå fra et rettssamfunn til et maktsamfunn? Kanskje litt drastisk, men det er noen tegn som vi skal ta på alvor. Jubileet for Kristenretten, på Moster, har barn og unge i sentrum. At det er *de* som skal forme framtida. I Hamar bispedømme har vi også en særlig satsning på unge. Både i samarbeid med barnehager og skoler og andre, men også ved å skape gode møteplasser, som er trygge, og der de ikke alltid skal prestere noe. Dette vil vi jobbe med også inn i 2024, et prioritert område for oss i året som kommer.

1000-års jubileet for Kristenretten ønsker å løfte fram den store samtalen om hva Norge skal være i framtida. Det blir en stor og viktig samtale.

Til dette ville kanskje bandet Karpe ha sagt "*Vær en påfugl*". At vi møter verden med alle de vakre fargene. Å være «broa mellom svart og hvit», som de synger. I en tid med kulturelt mangfold, flerfoldig identitet, religioner og etnisitet. Så vær en påfugl! At alle våre forskjelligheter bidrar til en stor fargepalett, som danner et unikt mønster. Å prøve å sette farge på det grå og krevende, som setter pris på helheten og mangfoldet. Vi som er her i dag representerer

³ Fosse, Jon. 2023. «Nobelførelsesning av Jon Fosse». Side 6.

samfunnsarenaer som kan være en drivende kraft til nettopp å samle og utfordre til handling. Gi folk mot.

På vårt beste, evner vi å skape de fellesskapsarenaer som gir liv, trygghet og tilhørighet. Det er helt nødvendig for å kunne møte de store utfordringene som ligger foran. Det vil alltid være krefter som står imot, men i fellesskap er det mulig å fronte kjærlighet og menneskeverd igjen og igjen.

Håp i møte med det ubehagelige

Denne talen har på mange måter handlet om lys og mørke. Om skapelse og destruksjon. Om liv og død. Det handler også evangeliene om. Når kirken taler om lys og mørke er det alltid båret av evangeliens livgivende kraft. Budskapet om kjærligheten som er sterkere enn døden. Troen på Gud som på ny og på ny skaper liv – gjennom oss, og uavhengig av oss.

Så når jeg spurte tidligere: «- Hva betyr det å kunne stå i det ubehagelige?», så tror jeg det handler mye om håpet. At håpet er der som det lille tente lyset i mørket.

Håpet går i bølger. Noen ganger er det helt borte. Men det er også lettantennelig. Ett lite push kan gi flammen liv. Og håpet imponerer. Folk drives av håp hver eneste dag.

Håp driver redningsmannskapet som trosser bomberegnet for å hente ut skadde i ruinene i Gaza.

Håp driver det ukrainske folket, som står imot de massive styrkene til Russland.

Håp driver de unge menneskene som kjemper for klimarettferdighet.

Håp driver de som jobber utrettelig for redde både folk og eiendom under uvær.

Håp driver den som stille går inn i et åpent kirkerom, og tenner ett enkelt lys. Et lys for verden. For fred. For menneskeheten.

Håp driver alle de som våger å være en påfugl.

Det er håp rundt oss. Overalt. Hele tida. Sammen kan vi derfor også våge å håpe og leve og arbeide midt i det ubehagelige, også i tida framover.

Jeg ønsker alle et godt nytt år, med gode samarbeidsrelasjoner, samskaping og felles arbeid til det beste for folk og samfunn. Gud velsigne oss alle.